

День Конституції України – 2023

28 червня цього року Україна відзначає **27-му річницю прийняття Конституції** – головного нормативно-правового акту держави, який закріплює основи суспільного ладу, державний устрій, систему, порядок утворення, принципи організації і діяльності державних органів, права та обов'язки громадян.

Основний закон нашої держави визначає, що Україна є правовою державою, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону. Він забороняє дискримінацію. У Конституції закріплений суверенітет Української держави над всією її територією, яка є недоторканою. А захист цього суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави і справою всього Українського народу.

Ухвалення Верховною Радою України Основного закону 28 червня 1996 року стало важливим етапом утвердження державності, мало величезне політичне та правове значення для розвитку української політичної нації та громадянського суспільства. Венеціанська комісія визнала нашу Конституцію однією з найдемократичніших у Європі, особливо в частині прав, свобод та обов'язків громадян, які повністю відповідають міжнародним стандартам у галузі конституційного права.

Сьогодні Конституція – ядро національної правової системи України.

Наша Конституція зорієнтована на людину, гуманістичні цінності та правові відносини між суспільством і державою.

Конституція України – головний нормативно-правовий акт держави, яким закріплено основи суспільного ладу, державний устрій, систему, порядок утворення, принципи організації і діяльності державних органів, регулює відносини між державою та суспільством, гарантує права і свободи людини.

Конституція України – наш моральний орієнтир.

Українська Конституція – реальна, а не декларативна.

Історично конституційний процес свідчить про наміри юридичного закріплення на найвищому рівні таких цінностей Українського народу, як демократія, верховенство права, рівність громадян, незалежність і територіальна цілісність своєї держави та європейський цивілізаційний вибір.

Нам це вдалося, і нині Україна - незалежна сучасна європейська держава. Положення щодо стратегічного курсу нашої країни на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі й Організації Північноатлантичного договору нині закріплено в Основному Законі.

Від імені Українського народу та, виражаючи його суверенну волю, **28 червня 1996 року було прийнято Конституцію України**, в якій, зокрема, захист України, незалежності та територіальної цілісності України, повага до її державних символів визначено обов'язком кожного громадянина.

Історична довідка

Український конституціоналізм має глибоке історичне коріння, тяглість і свої особливості. Найголовніші з них - український конституціоналізм розвинувся під впливом європейських країн, які першими почали його формувати; заснований на ідеях прав та свобод людини, верховенства права та демократії. Ці засади формувалися протягом століть відповідно до національного характеру українців, способу життя, цінностей і суспільних відносин.

Середньовічна передісторія українського конституціоналізму – від «Руської Правди» до Литовських статутів. «Руська Правда» почала укладатися в XI столітті за князювання **Ярослава Мудрого**. Це перша відома кодифікація права на українських територіях, яка наслідувала законодавчі акти германських та англосаксонських держав Європи. Акцент на правах різних станів, власності, судочинстві. У Литовських статутах було кодифіковано право Великого Князівства Литовського. Три редакції статутів (1529, 1566, 1588 років) написані слов'янською мовою увібрали в себе правові традиції Русі та середньовічної Європи. Встановлювали межі князівської влади і захищали права різних суспільних станів.

Зародження вітчизняної конституційної думки, пов'язане із революцією під проводом Богдана Хмельницького та відродженням козацької державності (2-га половина XVII – XVIII століть). Внутрішній устрій, соціально-економічний розвиток, права та вольності козацтва визначали **гетьманські універсали**, зокрема Богдана Хмельницького, а також міжнародні договори (наприклад, Зборівський між козаками і польським королем Яном Казимиром).

Березневі статті Богдана Хмельницького регламентували політичне, правове, фінансове і військово-становище України після Переяславської ради.

Гадяцький трактат передбачав створення Великого Князівства Руського у складі Речі Посполитої.

Вагомою віхою тогочасного розвитку конституційної думки України стала **Конституція Пилипа Орлика 1710 року – «Договір та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом**

та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою».

За змістом це був документ, який в політико-правових поняттях того часу обґрунтував право України на державну самостійність та її державний устрій. Його прийняття стало справді великою подією, оскільки засвідчувало політичну зрілість козацької держави. «Договір» відображав світоглядні цінності козацької старшини XVII-XVIII століть, її прагнення унормувати життя за власними звичаями, традиціями й законами, враховував також інтереси й інших станів – духовенства, міщанства, купецтва і селянства, об'єднаних у поняття «народ».

Формування конституційних ідей після втрати державності (кінець XVIII – початок XX століть). Власні конституційні проекти розробили Микола Костомаров у «Книзі буття українського народу», Михайло Драгоманов у праці «Вільна спілка», учасник Кирило-Мефодіївського братства Георгій Андрузький у «Начерках Конституції Республіки». Загалом кирило-мефодіївці в умовах посилення реакції в часи імператора Миколи I декларували ідеї республіканського устрою, демократичного правління, громадянських прав, а ідеалом державності у них була федерація слов'янських народів. На Західній Україні тоді сформувалися конституційно-правові погляди соціал-демократів Остапа Терлецького та Івана Франка. На початку XX століття під впливом революції 1905-1907 років в Російській імперії на українських теренах конкурували конституційних концепцій – соціал-демократична Михайла Грушевського, консервативна В'ячеслава Липинського та Стефана Томашівського, націократична Миколи Міхновського.

Конституційний процес в добу Української революції 1917-1921 років. 29 квітня 1918 року Мала Рада схвалила «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Цей документ не набув чинності через державний переворот гетьмана Павла Скоропадського. 13 листопада того ж року ухвалили Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який слугував конституцією Західноукраїнської Народної Республіки. Проекти українських конституцій розроблялися навіть тоді, коли шанси відстояти незалежність виглядали примарними. У роки революції з'явилося кілька ґрунтовних розробок, зокрема представлений Урядовою комісією УНР із вироблення Конституції Української Держави. Конституційні проекти Української революції заклали основи державницької традиції УНР. Подальший розвиток вони отримали в програмних документах Української головної визвольної ради.

Конституційні ініціативи українського визвольного руху XX століття. Традиції державного будівництва продовжив 15 березня 1939 року в Хусті Сойм Карпатської України, проголосивши її незалежність і

ухваливши два закони зі статусом конституційних, які визначали форму державного правління.

У липні 1944 року неподалік села Недільна на Львівщині відбулися Установчі збори УГВР. Збройна частина українського визвольного руху (УПА) отримала політичне представництво. Ідеологія та принципи формування УГВР були спрямовані на консолідацію всіх національних сил і відзначалися демократичністю. На Зборах ухвалили Універсал, Платформу і Тимчасовий устрій, які також вважаються важливим джерелом української конституційної думки. Вища законодавча влада стала компетенцією Великого збору УГВР, а виконавча – Генерального секретаріату. Президентом УГВР обрали колишнього члена Центральної Ради, уродженця Полтавщини Кирила Осьмака. Українська головна визвольна рада керувала боротьбою УПА до кінця 1950-х років.

В УСРР / УРСР у різний час було ухвалено чотири конституції. Вони хоч і проголошували Україну суверенною державою, але насправді були лише формальним прикриттям колоніального становища України та панування в ній тоталітарного режиму. Основний документ був цілковитою формальністю – передбачав можливість виходу кожної республіки зі складу СРСР, але не надавав жодного механізму.

Новітній конституційний процес нерозривно пов'язаний із відновленням української державності. Творення Конституції розпочалося із ухваленням **Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року**. З розпадом СРСР та ухваленням **Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року** національна законотворчість активізувалася.

Всеукраїнський референдум засвідчив підтримку проголошення незалежності України. Більшість країн світу визнали Україну суверенною державою. Робота над прийняттям Основного Закону незалежної України почалася в 1992-му і тривала майже 4 роки. Періодично її супроводжували гострі дискусії, зокрема, – довкола державних символів, державної мови, статусу Криму тощо. Вони, можна сказати, відобразили протистояння між тією частиною політичних сил, які тяжіли до радянського минулого, і тими, що прагнули утвердити і зміцнити незалежну державу.

28 червня 1996 року після безпрецедентного за тривалістю й напруженою засідання, що увійшло в історію під назвою «Конституційна ніч», Верховна Рада 315 голосами ухвалила Конституцію України.

*Методичний матеріал підготував –
Ігор Старосельський,
викладач економічних
та соціально-гуманітарних дисциплін*